

Avrupa ve Asya Arasında Bir Enerji Köprüsü: Türkiye

K. Emrah Turna

emrahturna@yahoo.com

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında üst basamaklara oynayan, yaşadığı tüm krizlere rağmen ekonomisini ayakta tutmayı başarabilen ve bu yüzden de güçlü bir devlet yapısına sahip olduğu söylenebilecek ve bölgesindeki jeo-stratejik önemini değişen tüm siyasi - ekonomik dengelere rağmen koruyan bir ülke.

Gelişen teknoloji ve değişen siyasi değerler sonucunda dünya üzerindeki birçok ülke, jeo-stratejik önemini kaybetti. Türkiye de belirli zamanlarda ve konularda bu önem kaybını yaşayan ülkeler arasında yer aldı. Bu önem kaybına karşın Türkiye, enerji konusunda çok ciddi bir rol üstlenmeye hazır.

Enerji'de Değişim

Dünyada, ama özellikle Avrupa piyasasında doğalgazın önemi gittikçe artıyor. Bunun çeşitli nedenleri var ama bunlardan en önemlisi, doğalgazın diğer tüm yakıtlara nazaran daha fazla doğa dostu olması ile birlikte doğalgaz haricindeki birçok enerji kaynağının rezervlerinin geleceğe yönelik kaygılar oluşturmamasıdır.

Gelişmiş ülkeler birer birer nükleer enerjiden faydalanmaktan feragat ediyor. Bunun nedeni nükleer enerjinin taşıdığı riskin boyutu. Bu risk kontrol altına alınabiliyor, fakat ortadan kaldırılamıyor. Bu yüzden özellikle Avrupa'da doğalgazın enerji piyasasından aldığı pay giderek artıyor. Gelişmiş ülkelerin dışındaki birçok Doğu Avrupa ülkesi de nükleer enerji kullanımından vazgeçiyor. Onların gerekçeleri ise çok daha çarpıcı. Hali hazırda kullandıkları nükleer çevrim santrallerinin büyük bir bölümü eski Rus teknolojisi ile yapılmış ve taşıdıkları risk, gelişmiş ülkelerdeki atom santrallerine nazaran çok daha büyük. Bunun ötesinde, bahsi geçen bu risk, maliyetin çok yüksek olması ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu maliyetleri karşılayamaması yüzünden kontrol altına alınamıyor. Tüm bunlar gelişmiş ülkelerin ya da gelişmekte olan ülkelerin neden atom enerjisini terk ettiklerini gözler önüne sererken, doğalgazı tercih etme nedenlerinin de doğa dostu bir enerji olmasından kaynaklandığı görülüyor.

Avrupa'da Doğalgaz

Avrupa'nın doğalgaz tüketimi 2001 rakamları ile yaklaşık 440 milyon metreküp. Buna karşılık üretimi ise 285 milyon metreküp. Başka bir deyişle Avrupa, tüketiminin 1/3'ünü ithal ederken, 2/3'ünü kendi kaynaklarından karşılıyor. Avrupa'daki ülkelerin birçoğunun dışında -önemsiz de olsa- doğalgaz üretimi mevcut. Ancak ana üreticiler İngiltere, Hollanda ve Norveç. Kıtadaki doğalgaz üretiminin % 90'ından fazlasını bu ülkeler gerçekleştiriyor. Ancak Avrupa enerji piyasasında doğalgazın oranı artarken, üretimde bir artış olmaması, hatta kıtanın şu anda elinde bulunan doğalgaz rezervlerinin uzun bir ömrünün olmadığı, bunun da ötesinde yakın bir gelecekte tükeneceği gerçeği, piyasada oluşacak arz açığının nereden karşılanacağı sorusunu gündeme getiriyor.

Doğalgaz ithalinin oldukça büyük bir bölümünü Rusya'dan boru hatları vasıtası ile karşılayan Avrupa, tek bir ülkeye bağımlı olmanın yaratacağı siyasi ve ekonomik sorunların farkında ve farklı alternatiflerin arayışında. Şu an Rus doğalgazının en iyi alternatifleri Cezayir'den deniz yoluyla ithal edilen LNG (Liquid Natural Gas - Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) ile birlikte Cezayir-İtalya ve Cezayir-İspanya arasındaki doğalgaz boru hatları olarak görülüyor. Ancak bu boru hatlarının, İtalya ve İspanya'nın kendi taleplerinden fazlasını karşılaması pek de mümkün değil. Avrupa'ya Katar, Nijerya ve bunun gibi ülkelerden gelen LNG'nin ileride oluşabilecek talep açığını kapatması ise zor. Tüm bu kaynaklar sonuna kadar kullanıldığında, bir ihtimal, oluşabilecek arz açığını kapatabilir; ancak, bunun ne kadar ekonomik ve uygun olduğu tartışılır. İşte tam bu noktada Türkiye'nin muhtemel rolünün önemi ortaya çıkıyor.

Türkiye'de Doğalgaz Tüketimi ve İthalatı

Türkiye 1992-2001 yılları arasında tüketimini yaklaşık 3.5 kat artırarak doğalgaz ihraç eden ülkelerin gözünde iyi bir alıcı oldu. Uzun zamandır Türkiye'de ciddi bir doğalgaz potansiyeli olduğuna dair düşünceler ortaya konuluyor. Böyle bir rezerve sahip olursa bile, bunun ekonomiye kazandırılmasının maliyeti oldukça fazla olacak. Bu nedenle, Türkiye'nin doğalgazda dışa bağımlılığı tartışma götürmeyecek bir konu. Başta belirttiğim Türkiye'nin jeopolitik önemi, tam bu noktada ortaya çıkıyor.

Türkiye'nin doğusunda varlığı kanıtlanmış rezervleri olan ülkeler bulunuyor. Bunlar arasında büyük bir rezerv potansiyeli bulunan İran doğalgazı da tüketim için bekliyor.

Mevcut Anlaşmalar	Miktar (Plato) (Milyar m ³ /yıl)	İmzalanma Tarihi	Süre (Yıl)	Durumu
Rus. Fed. (Batı)	6	14 Şubat 1986	25	Devrede
Cezayir (LNG)	4	14 Nisan 1988	20	Devrede
Nijerya (LNG)	1.2	9 Kasım 1995	22	Devrede
İran	10	8 Ağustos 1996	25	Devrede
Rus. Fed. (Karadeniz)	16	15 Aralık 1997	25	2002
Rus. Fed. (Batı)	8	18 Şubat 1998	23	Devrede
Türkmenistan	16	21 Mayıs 1999	30	2005
Azerbaycan	6.6	12 Mart 2001	15	2006

(http://www.botas.gov.tr/dogalgaz/dg_alim_ant.html)

Avrupa'nın çeşitli nedenlerle doğalgazda Rusya'ya alternatif bir arz kaynağı isteği ve ileride oluşması olası arz açığı beklentisi, yaşlı kıtanın enerji piyasasının gündeminin ortasında bulunuyor. Bunun yanında doğalgaz potansiyeli ile anılan Asya ülkelerinin Avrupa piyasasında oluşması beklenen yeni talepleri karşılama konusundaki yeterlilikleri, ortaya yeni pazarlar çıkartıyor. Türkiye, şüphesiz bu pazardaki en büyük rolü üstlenmeye en yakın aday.

Coğrafi konumunun dışında Türkiye'nin pazardan büyük bir pay almasını sağlayacak başka bir olay da söz konusu. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi, ülke içerisindeki doğalgaz tüketimi, son yıllarda büyük bir artış gösteriyor. Gerek sanayide, gerekse hane kullanımında doğalgaz tüketimi artıyor. Birçok şehre dağıtım şebekeleri kuruluyor. Botaş tüketimdeki bu artışı karşılamak üzere yeni yatırımlar yapıyor ve yaptırıyor. Bunları yaparken de ileriye dönük talep hesaplamaları yapıyor. Botaş'ın hesaplarına göre önümüzdeki 20 yıllık dönemde tüketim katlanarak ciddi bir patlama yapacak. Botaş'ın bu hesapları çeşitli çevrelerden konu hakkında uzman kişilerce abartılı bulunuyor ve bu kişilerin haklılık payı oldukça yüksek görünüyor. Görüşlere göre Botaş'ın bu hesapları ve yatırımları sonucu önümüzdeki yıllarda Türkiye'de ciddi bir arz fazlası oluşacak.

Take or Pay (Al ya da Öde) antlaşmalarına göre, Türkiye almayı taahhüt ettiği gazı kullanmasa bile parasını ödemek zorunda. Botaş'ın yaptığı bu önemli hatayı Türkiye açısından olumlu yöne çevirmek yine Botaş'ın elinde. Sahip olduğu kontratların özel sektöre devri sayesinde, bu sektörde ileride oluşması muhtemel olan arz fazlasını, Avrupa'da oluşacak talep fazlasına karşılık arz edebilir. Tabii Botaş kendisi de bu arz fazlasını Avrupa piyasasının talebine sunabilir, fakat özelleştirmenin sektöre sağlayacağı getiriler -ortaya çıkardığı riskler ile birlikte- oldukça büyük.

Avrupa piyasasında önümüzdeki yıllarda ciddi bir arz açığı oluşma ihtimali oldukça yüksek. Türkiye coğrafi konumunu kullanarak, önemli ekonomik çıkarlar sağlayabilir. Bunun yanında yapılan hatalar tersine çevrilebilir. Yeter ki oyun liberal ekonominin kurallarına göre akıllıca oynansın ve olabildiğince çabuk ve geç kalınmadan harekete geçilsin.

Kaynakça

Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. <http://www.botas.gov.tr>
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu <http://www.epdk.gov.tr>
International Energy Agency <http://www.iea.org>
Energy Information Administration <http://www.eia.doe.gov>